

Valerija Botrić*

**ALBERTO QUADRIO CURZIO AND MARCO FORTIS (EDS.),
THE EU AND THE ECONOMIES OF THE
EASTERN EUROPEAN ENLARGEMENT
PHYSICA-VERLAG, BERLIN HEIDELBERG 2008., STR. 202.**

Knjiga *The EU and the Economies of the Eastern European Enlargement* nastala je kao rezultat glavnih nalaza istraživanja prikazanih na konferenciji *Eastern Europe, the EU and Italy: Towards Strategic Connections* održanoj u Rimu, 30-31. ožujka godine 2006. Radovi u knjizi grupirani su u tri tematske cjeline, kojima prethodni uvodni esej. U uvodnome eseju urednici ukratko predstavljaju svaku tematsku cjelinu i eseje od kojih se cjeline sadrže, ali isto tako daju i usporedni pregled osnovnih makroekonomskih i trgovinskih kretanja u širem krugu zemalja, s posebnim naglaskom na one koje su 2004. ušle u EU. Za tu se skupinu zemalja razmatraju tijekovi prije i poslije pridruživanja. Budući da je jedna od tema Konferencije bila povezanost Italije s novim zemljama članicama, urednici stavljaju naglasak u provedenim analizama na utjecaj proširenja na talijansko gospodarstvo. U navedene tri tematske cjeline autori se bave različitim društveno-ekonomskim pitanjima. U prvome se dijelu bave temama kooperacije, integracije i proširenja Europe. Drugi je dio posvećen povezanosti europskih bankarskih institucija i istočnoeuropskih zemalja. U trećem se dijelu analiziraju poduzeća i poduzetništvo u tranzicijskom procesu.

* V. Botrić, dr.sc., znanstvena suradnica, Ekonomski institut, Zagreb; (vbotric@eizg.hr)

Prva se tematska cjelina sastoji od četiri priloga. U prvome eseju, pod nazivom *The Economic Goals of the Enlargement and the Challenges to the 27 EU Countries*, Guerrieri zagovara stav da je proširenje EU dovelo do pozitivnih rezultata u svim zemljama, iako su ti pozitivni učinci možda asimetrično distribuirani. Većina novih članica posljednjega velikoga vala proširenja imala je prilikom ulaska u EU socioekonomsku situaciju sličnu onoj u Portugalu i Španjolskoj. Autor navodi da su se u razdoblju 2001.-2005. stope rasta u novim članicama povećale u prosjeku brže od ostalih tržišta u nastajanju, a svakako značajno brže od starih članica EU-15, da je izvoz EU-10 brzo povećavan, potpomognut među ostalim i značajnim izravnim stranim ulaganjima u te zemlje, i da je sve to dovelo do straha u starim članicama kako nova Europa raste nauštrb stare. U tom se kontekstu proširenje općenito promatra kao igra s nultom sumom, gdje jedan igrač može ostvariti probitak samo ako drugi igrač gubi.

Guerrieri ističe da se pritom često zaboravlja da nova Europa zapravo često bilježi rastući trgovinski deficit, pri čemu je povećanje uvoza upravo najviše podrijetlom iz stare Europe, iako to povećanje uvoza iz EU-15 nije jednako zastupljeno u svim zemljama (pa su neke stare članice u usporedbi sa drugima proširenjem profitirale više). S druge strane, mobilnost istočnoeuropskih radnika prema zapadnim zemljama nije zabilježena u takvim razmjerima kako se prvobitno očekivalo, a u onom obimu u kojem je zabilježena, zapravo doprinosila je smanjenju postojećih ograničenja u raspoloživoj ponudi na tržištu rada, pa je u zemljama u kojima nisu uvedena prijelazna razdoblja na migracijske tijekomove zabilježen gospodarski rast uz istodobni pad stope nezaposlenosti.

Umjesto toga, Guerrieri zaključuje da je svojevrstan strah od proširenja posljedica globalizacijskih procesa koji nameću oštriju konkurenciju na mikroekonomskoj razini, a za koju postoje određeni strukturni nedostaci u EU-15 koji su postojali i prije proširenja.

Autori drugoga priloga pod nazivom „*Great Europe*“: *A Pan-European Perspective on the Future of Europe*, Garrona i He, na početku usmjeruju svoju pozornost na zemlje Zapadnoga Balkana, pa postavljaju pitanje pridruživanja tih zemalja EU u kontekstu osiguravanja stabilnosti vanjskih granica. Problem osiguravanja stabilnosti vanjskih granica EU dovodi do pitanja i koliko se daleko te granice smiju u smjeru istoka širiti, odnosno do koje bi mjere EU trebala biti uključena u formiranje politika svojih susjeda.

Unatoč tome što je prethodni val pridruživanja proizveo pozitivne rezultate, pa se nijedan od prethodno razmatranih crnih scenarija nije ostvario, u okviru starih članica EU javljaju se brojna razmišljanja i argumenti protiv nastavka širenja Unije. U tom se kontekstu javlja i pitanje koje sve zemlje pripadaju krugu europskoga zajedništva i na koji način odrediti vanjsku granicu, kao i kakvu politiku voditi prema zemljama koje ostaju izvan granica Unije?

Autori na kraju ipak zagovaraju integraciju zemalja, koje ne mora biti u obliku i formalnoga pridruživanja, pa zaključuju da taj model predstavlja „kariku koja nedostaje“. Ta bi integracija uglavnom bila vođena ekonomskom logikom i ne bi zahtijevala od zemalja prenošenje suvereniteta na Uniju. Takvim bi se integriranjem ostvarili pozitivni ekonomski učinci, kakvi su zabilježeni poslije pridruživanja EU-10, a istodobno bi se izbjegla neugodna politička pitanja vezana uz potrebu donošenja zajedničkih odluka u formalnoj uniji.

Treći su prilog priredili Giovannetti i Luchetti, a naslovljen je *Trade and Foreign Direct Investment: Italy, Germany and the New Europe*. U prilogu se s više kvantitativnih pokazatelja analizira kako je međunarodna razmjena novih EU članica značajno porasla, pa je u nekim djelatnostima izravnim stranim investicijama došlo do premještanja proizvodnje iz stare u novu Europu. U tome su procesu Italija i Njemačka imale značajnu ulogu, jer se radi o zemljama koje imaju značajne udjele u izravnim stranim investicijama novih EU članica. Pritom se naglašava da je visoki udio intra-industrijske trgovine tih zemalja s novim članicama, i to tako da su pojedine faze proizvodnje (osobito niži stupnjevi obrade) premješteni u nove članice, pa je njihov izvoz u EU-15, zapravo, izvoz proizvoda na nižim stupnjevima tehnološkoga razvitka.

U posljednjem prilogu prvoga dijela, pod nazivom *Integrating the Balkans with the European Union*, Uvalic daje povijesni prikaz glavnih političkih i ekonomskih kretanja od početka devedesetih godina 20. stoljeća na području Balkana. Budući da se ostali eseji u knjizi referiraju povremeno i na Zapadni Balkan, ovim se prilogom nastoji ukratko upoznati čitatelja s podrobnostima različitih društveno-ekonomskih problema toga za neupućene često iznimno teško razumljivoga geografskoga područja.

Druga tematska cjelina, u kojoj se razmatraju veze među europskim bankarskim institucijama i zemaljama Istočne Europe, sadrži dva priloga. U prvo-me eseju, pod nazivom *The European Central Bank, Italy, and the Integration of Eastern Europe*, Tumpel-Gugerell nastoji iz perspektive središnjega bankara pojasniti zašto bi upravo politika za koju se zalaže Europska središnja banka bila odgovarajuća za stvaranje uvjeta za povećanje blagostanja građana Europe. Zanimljivo je primijetiti da su kao glavni stupovi te politike navedeni održavanje stabilnosti cijena i osiguranje učinkovitosti financijskih tržišta. Iz te perspektive, autorica zaključuje da je ostvarivanje tih ciljeva u prethodnim godinama pozitivno pridonosilo blagostanju građana Europe, a potencijalni su problemi izvirali iz strukturnih problema – fiskalne politike i nefleksibilnih tržišta rada i proizvoda.

U slijedećem prilogu *The Role of the European Bank for Reconstruction and Development (EBRD) in the Transition of the Banking and Financial Systems*, Saccomanni prikazuje nekoliko osnovnih pokazatelja razvijenosti bankarskoga tržišta u novim članicama u kontekstu procesa tranzicije. Nekoliko je glavnih

smjerova u kojima djeluje EBRD i posebno talijanske banke u poticanju tranzicijskog procesa također naznačeno. S obzirom na prikaz veza među talijanskim bankama i novim EU članicama, a imajući u vidu udio vlasništva talijanskih banaka na hrvatskome bankarskome tržištu, ovaj prilog omogućuje da se banke na hrvatskome tržištu sagledaju i u drugome kontekstu.

Posljednja tematska cjelina sadrži četiri priloga. U prvome eseju *The Importance of Entrepreneurship for Democratic Development in Central and Eastern Europe*, Pfirrmann razmatra različite pristupe privatizaciji i kao posljedicu toga istražuje kako novonastale poduzetničke aktivnosti mogu utjecati na razvitak demokracije. Autor, dakle, razmatra postojeće teoretske modele koji objašnjavaju na koji se način ekonomska moć transformira u političku moć i formulira empirijski model u kojem ocjenjuje povezanost stupnja razvitka demokracije i stupnja socioekonomskoga razvitka.

Landesmann u svome prilogu, naslovljenom *East-West European Integration: Patterns of Catching-Up and Labour Market Implications*, analizira strukturu međunarodne razmjene novih i starih zemalja članica. Razmatrajući udjele različitih zemalja na tržištima EU i promjene tih tržišnih udjela, autor dolazi do zaključka da uspješne nove članice ne konkuriraju na EU-15 tržištu samo s niskotehnološkim proizvodima, već se primjećuje značajan pomak prema proizvodima visoke tehnologije. Posljedica su toga jaki pritisci na potražnju za kvalificiranijom i obrazovanijom radnom snagom u novoj Europi.

Međunarodna je razmjena također tema priloga naslovljenoga *Trade and Foreign Direct Investments: The Point of View of Central Eastern European Countries – Changing Hierarchies in a Pan-European Perspective*, koju razmatraju Ferazzi i Revoltella. U tome se radu se također prikazuje kako premještanje proizvodnje izravnim stranim investicijama iz starih EU članica u nove utječe na procese specijalizacije. No, autori naglašavaju da osnovni razlog investiranja u nove članice nije bila proizvodnja, jer je relativno manji udio izravnih stranih investicija zabilježen u prerađivačkome sektoru, nego je osnovni motiv širenje tržišta. Tu tezu potkrjepljuju činjenicom da je najveći dio izravnih stranih investicija zabilježen u sektoru usluga.

U posljednjem prilogu pod naslovom *The European Enterprise of General Interest: A Tool for Balanced Development*, Velo skreće pozornost na činjenicu da se proširenjem EU uvijek povećavaju regionalne razlike. Autor postavlja pitanje je li cilj ujednačenoga razvitka uopće realan. Sasvim neočekivano, autor razmatra proces razvoja zajedničkog EU proizvoda - Airbusa, pa postavlja pitanje: može li poduzetništvo postati glavni alat regionalne politike? Autor se tako zalaže za ideju osnivanja nadnacionalnoga poduzeća od javnoga interesa – nalik nacionalnim javnim poduzećima – uz pomoć kojega bi se ostvarivali zajednički interesi svih članica, a istodobno bi se stvorile podloge za ravnomjerniji razvitak kroz to nad-

nacionalno poduzeće. Airbus se u tom kontekstu smatra jednim takvim poduzećem (iako nije obuhvatilo sve zemlje EU), i to njegovim uspješnim primjerom.

Prilozi u knjizi mogu biti zanimljivi domaćoj široj javnosti zato što razmatraju problematiku proširenja EU sa stajališta zemalja članica, a ne kao što je kod nas uobičajeno sa stajališta zemlje kandidata. Na taj se način čitatelj upoznaje s argumentima protiv širenja EU koji nisu usko vezani uz pojedinu zemlju kandidata, nego uz širi skup pitanja koja se načelno javljaju uz pitanje funkcioniranja unije zemalja.

Zbog činjenice da je knjiga nastala nakon Konferencije koju su organizirale talijanske organizacije, ne začuđuje činjenica da veliki broj autora u svojim priložima prilično veliku pozornost posvećuje pitanju povezanosti talijanskoga gospodarstva i proširenja EU. Istodobno je poznata činjenica da su talijanski gospodarstvenici u značajnom broju slučajeva bili ulagači i na hrvatskome tržištu. Zbog toga je zanimljivo promotriti kako autori iz perspektive ulagača gledaju na tržišta novih članica EU i kandidata, da bismo jasnije razlučili koji su osnovni motivi ulaganja, pa na taj način olakšali spoznaju kako privući izravne strane investicije.

Prilozi su uglavnom informativni i orijentirani na prikaz prethodnih događaja, pri čemu je analiza ograničena na osnovne pokazatelje, bez dubljih istraživanja uzroka i posljedica nekih fenomena. U tom je smislu knjiga više namijenjena stručnoj, a manje znanstvenoj javnosti. No, značajno je to što se u brojnim priložima otvaraju zanimljiva pitanja koja mogu potaknuti raspravu na stručnoj i znanstvenoj razini.